

Софийски университет “Свети Климент Охридски”

Философски факултет

катедра “Философия”

**Легитимност на правния ред в посттоталитарен контекст.
Философска рефлексия**

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА
СТЕПЕН „ДОКТОР”

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
проф. дфн Пламен Макариев

ДОКТОРАНТ:
Иван Георгиев Георгиев

София
29.01.2021 г.

Дисертацията се състои от увод, две глави, заключение и библиография, като общият обем е от 175 страници. Библиографията наброява 63 публикации на български и английски език, 64 използвани документа и 15 интернет източници.

Съдържание на автореферата

1. Структура на дисертационния труд	4
2. Обща характеристика на дисертационния труд	5
3. Представяне на дисертационния труд.....	8
3.1 Увод	8
3.2 Първа глава: Теории за правния ред.....	10
3.2 Втора глава: Проблемът за легитимността, изследван в три публични дискусии през критериите за публична делиберативност.	18
3.3 Заключение – вместо обяснение и изводи	28
4. Приложение	31
4.1 Приносни моменти	31
4.2 Публикации по темата на дисертацията	32
5. Библиография към дисертационния труд	32

1. Структура на дисертационния труд

1. Увод. За необходимостта от такова изследване, методология..... Error! Bookmark not defined.

1.1. Предварителни бележкиError! Bookmark not defined.

1.2. Защо е важно? Защо е проблем?Error! Bookmark not defined.

1.3. ТезаError! Bookmark not defined.

1.4. Методологическо търсене на решениеError! Bookmark not defined.

2. Глава първа. Теории за правния ред..... Error! Bookmark not defined.

2.1. Методологическото предположение на Келзен.....Error! Bookmark not defined.

2.2. Спонтанният ред, самопораждащият се ред и самоорганизиращите се структури на ХайекError! Bookmark not defined.

2.3. Методи за легитимиране на закони и политики. Делиберативните техники като методError! Bookmark not defined.

2.3.1. Публичната делиберацияError! Bookmark not defined.

2.3.2. Възможни ли са външни източници на легитимностError! Bookmark not defined.

2.3.3. Комуитарната теория като опозиция на делиберативната ..Error! Bookmark not defined.

2.3.4. Гаранции за реалистичност на „утопичния” модел за „добре уреденото общество” Error! Bookmark not defined.

3. Глава втора. Проблемът за легитимността, изследван в три публични дискусии през критериите за публична делиберативност.Error! Bookmark not defined.

3.1. Първа дискусия - обсъждането относно ратификацията на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие.....Error! Bookmark not defined.

3.1. Двете изходни позиции по тематаError! Bookmark not defined.

3.2. Предмет и цели на КонвенциятаError! Bookmark not defined.

3.3. Детайлите на обсъжданетоError! Bookmark not defined.

3.3.1. Манипулацията като подготовка за смислова промяна.....Error! Bookmark not defined.

3.3.2. Манипулацията като институционална реакция. Влияние на официалните институции върху легитимността на процеса.Error! Bookmark not defined.

3.2 Втора публична дискусия и последиците от нея при изменение на Конституцията на Република БългарияError! Bookmark not defined.

3.2.1. Противопоставимите гледни точки	Error! Bookmark not defined.
3.2.1. Проблематични аспекти. Тематичен обхват на публичната дискусия.....	Error! Bookmark not defined.
3.2.2. Позициите в дискусията.....	Error! Bookmark not defined.
3.2.3 Медиите като средство за контрол на публичната комуникация	Error! Bookmark not defined.
3.2.4 В заключение на представения пример.....	Error! Bookmark not defined.
3.3. Трета публична дискусия. Законът за съдебната власт като продължител на проблемните тенденции	Error! Bookmark not defined.
4. Заключение – вместо обяснение и изводи.....	Error! Bookmark not defined.
4.1 Преимуществата на делиберативната демокрация в практическо измерение.....	Error! Bookmark not defined.
4.2 Манипулацията като делегитимиращ фактор.....	Error! Bookmark not defined.
5. Библиография	Error! Bookmark not defined.

2. Обща характеристика на дисертационния труд

В дисертацията се изследват начините за легитимиране на политики и закони в посттоталитарен контекст, като се предлага процедурно справедлив способ за легитимиране на решенията през критериите за публична делиберативност на обсъжданията.

Дисертационният труд изследва какъв е пътят за легитимирането на интересите и възгледите на различните страни по начин, който позволява на гражданите в едно посттоталитарно общество да се почувстват автори на приетите норми и политики, така че да ги изпълняват доброволно или да не отхвърлят насочена срещу самите тях в тази връзка принуда. Един вид - как отношението между гражданите и нормите да е такова, че първите да се считат автори на нормите и техни адресати едновременно. За една такава задача се изисква правилата да са най-малкото процедурно справедливи. И тъй като справедливостта трудно може да бъде обективно еднакво възприета от всички участници в обществените отношения, то за справедлива приемам възможността на всеки един гражданин или група от граждани да участва в тези процеси, тоест

справедливостта е по-скоро равенство в процедурната възможност за формиране на политики и правила.

Защитавам тезата, че легитимността на правния ред в посттоталитарен контекст е постижима, ако публичните дискусии, които легитимират едно или друго нововъведение в правния ред, или делегитимират някакви вече налични негови елементи, са от високо публично делиберативно качество. Това може да бъде едно разрешение за посттоталитарното общество в това отношение – ако се минимизират манипулациите.

В настоящото изследване методологически възприемам публичната делиберация като техниката, която би обезпечила включването на исканията на страните при отчитане на гледните им точки и по този начин би дала необходимата процедурна справедливост за проверка легитимността на правния ред. Разбира се, при избора на тази техника ще бъдат обяснени всички нейни предпоставки, възприети от доктрината.

Именно качествената и аргументирана публична дискусия е възможността за улавяне, изолиране и противопоставяне на манипулативните тези, както и формула за намиране на работещо решение при изолиране на фалшивите/привидни легитимации. Задачата на изследването е да проследи, на базата на изследваните теоретични постановки и проучени практики, защо установените механизми за легитимиране на политики се провалят в посттоталитарна среда, а оттам и установяват псевдолегитимен правен ред в редица сфери на публичния живот.

Посттоталитарният контекст задава критичен граничен момент за обществените отношения. Неясните направления и неустановени стандарти водят след себе си промяна в социалната йерархия при объркване на социалния порядък, а това само по себе си е преходна ситуация – отвъд тоталитарните правила, но не и в добре построените правила на демократичните общества. Идеята за привнесения от Запада правен канон се разрушава от остатъчните тоталитарни схващания и участниците с такива нагласи. Западният канон е порицан, тоталитарният – отречен. В такава среда шумната подкрепа надделява над убедителното и аргументирано представяне на възгледи и позиции, убедителният

аргумент е изместен от арогантното поведение на властимащия. Прогласените принципи на обществения договор и обществено съгласие са подменени или пренебрегвани.

От гледна точка на теорията на делиберативната демокрация гаранция за легитимност на правния ред са произлезлите от процесите на публично дискутиране политики и закони, т.е. публичното легитимиране на един или друг акт зависи от делиберативните качества на обсъждането. Това, дали една такава дискусия се вписва в нормативния модел на делиберативната демокрация, зависи от степента, в която дискусията съответства на критериите на публичната делиберация.

Тъй като обществените отношения постоянно търпят промяна, особено в посттоталитарните общества в преход, публичната делиберация е тази философска доктрина, която подхожда към обществените проблеми като към непрестанни и нестихващи. Именно тази присъща ѝ философска динамика я прави своеобразно подходяща за изследване на посттоталитарните трансформирани се общества.

Мотивите ми за разработване на настоящия дисертационен труд са свързани, от една страна, с участието ми в тези процеси като правен анализатор и член на редица консултативни органи, а от друга страна, с необходимостта от осмисляне на процесите по изработване и приемане на редица актове от висок конституционен характер. Методологията на изследване, която съм прилагал при разработването на дисертацията, е свързана с политическата и правна философия, застъпена в трудовете на Ханс Келзен, Фирдрих Хайек, Джон Ролс и Юрген Хабермас. Основни методи на подобен тип разработка съм почерпил и от българския учен Пламен Макариев.

На основата на разгледаните теоретични постановки съм представил три базисни за правния ред практики по обсъждане и приемане на политики и закони: Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие, изменението на Конституцията на Република България през 2015 г. и последвалото изменение и допълнение на Закона за съдебната власт.

Емпиричният подход разкрива своите предимства – той би могъл да валидира практическата приложимост на делиберативната демокрация, особено в среда със слаби демократични традиции.

В заключението очертавам идентифицираните нерешени проблеми и представям изводи и препоръки.

3. Представяне на дисертационния труд

3.1 Увод

В увода разглеждам контекста, в който се намират посттоталитарните общества след „падането“ на режимите в страните от бившия социалистически блок. До преди тази промяна политиките и тяхното нормативно проявление са валидни поради процедурната си изрядност и това е достатъчно условие да бъдат обявени и за легитимни, без да има възможност за насрещни аргументи, включително възприемането или свободното изразяване на такива. Оспорването чрез и отчитането на каквито и да било насрещни аргументи е немислимо. Реален обществен дебат, в разрез с държавната визия и планиране, е недопустим. Така за легитимно, приблизително близко до естествено-правната парадигма, се приема онова, което е „научно обосновано“ като допринасящо за общото благо и потвърдено от висшия държавен апарат като съответстващо на идеологията – това обществено благоденствие е просто призната от правото ценност.

„Легитимен“ автор на законите и политиките е държавата. Те са легитимни, защото са от полза за държавата и нейното управление, като легитимиращата сила е на партията и нейния апарат – средновековната парадигма за легитимиращата сила на божеството е заменена от легитимиращата сила на идеологията.

Процесите по отрицание на тоталитарните режими и замяната им с нови концепции се извършва по едно и също време в страните от бившия социалистически лагер, като това е процес, мотивиран от загубата на легитимност на тоталитарната власт, от последвалото отслабване на институциите ѝ, от практическия ѝ финансов и икономически фалит, както и от изоставянето на

идеологическите догми. Но този процес е критична гранична ситуация, в която посттоталитарните страни не създават правен ред по свой модел, а чрез възприемане на западния образец организация на държавното управление. Това води до механично разписване на обществените договори на тези страни и съответно изграждане на вътрешния им правен ред - един вид нормативното следва да създаде и фактическото. Изградени по този начин, основните правила, политиките и актовете на властта се очаква да бъдат възприемани отново като легитимни, защото идват отново от външен авторитетен източник на културно и политическо влияние. Тази обществена механика не сработва, идейните постановки на правния ред не поражда очакваните фактически последици, настанява се квазилегитимен нормативен ред, като вече отмененият по един или друг начин се запазва, или се видоизменят правила и политики, които са близки до тоталитарните. Така легитимността на правния ред в посттоталитарната конфигурация е различна от нормативно установената, а установената губи своите присъщи белези, делегитимира се поради липсата на общоприемливо съгласие за следване, без прецизно обезпечаване на солидно законодателство, което да осигури правоприложението. Поради това посттоталитарните общества от бившите социалистически страни навлизат в криза на легитимността на установеното, като се отключват процеси на „оварваряване”, които тласкат обществата към нов вид правен порядък – граничен, квазидемократичен и квазитоталитарен.

Тези положения възприемам като важни за изследване, тъй като практиките по упражняване на властта в редица бивши социалистически държави показват незавършеност на процеса при инак прогласеното му формално осъществяване. Прогласеният писан закон не съответства на фактическия такъв. Именно тук се заражда основният конфликт, доколкото легитимен е установеният правен ред при приемането на закони и политики – доколкото той се разминава с прогласените основни принципи. Ето защо такъв тип управления боледуват както от популизъм, така и от по-сериозните „инфекции” като авторитаризъм и национализъм. Проявлението на такива слабости в Унгария и Полша, намерило израз в ликвидиране на независимостта на съдебната власт, настъпва със забавяне

на Балканите. В Румъния процесите по овладяване на съдебната власт от изпълнителната водят началото си едва от пролетта на 2017 г. В България приетите закони и политики в областта на правосъдието на практика елиминират независимостта на съда като гарант за правата на гражданите и правовия ред.

В увода е представена **основната теза на дисертацията**: виждане за квазилегитимността на правния ред в посттоталитарното общество в смисъл, че правните норми и практики се налагат на гражданите, без те да смятат себе си за техни автори, без да са съгласни и готови доброволно да се обвържат с тях, като поради това отказват да се доверят и да спазват приетите норми и налаганите политики. Същевременно властовите механизми не създават среда, в която да бъдат отчетени интересите на страните съобразно представени от тях аргументи, а това затвърждава квазилегитимността и възпрепятства постигането на консенсусно приет и ефикасен правен ред.

Методологически възприемам публичната делиберация като техниката, която разглежда претенциите на участниците в обсъждането, като им дава равна възможност за участие, поддържа такова ниво на обсъждането, при което силата на по-добрия аргумент да вземе превес, за да легитимира отделни политики, закони и актове на властта. При този метод за легитимиране се цели да бъдат предпазени от манипулация обсъжданията, като отделните участници следва да представят концепциите си по общовалиден начин в единна публичност, без натиск и без фаворизиране позицията на някого.

Разгледано е накратко и съдържанието на дисертационния труд.

3.2 Първа глава: Теории за правния ред

В първа глава са представени основните правни и философски разбирания за правния ред. На първо място това е **позитивисткото учение на Ханс Келзен за основната норма** като съставна единица на правния ред, от която всички останали норми и нормативни актове черпят основание, включително и своята легитимност. Спирам се първо на тази теория, тъй като позитивистката традиция

е все още основно формиращата юристите, ползвана е в тоталитарния период, като възможност да се постави фокусът върху валидността на нормите, без да се изследва в дълбочина легитимността им. Като достатъчен елемент на един правен ред се счита той да бъде в задоволителна степен ефикасен и задължителен, а правото е неотделимо от държавата, правните норми са валидни не по силата на своето съдържание, а поради своята процедурна издържаност и мисловна взаимосвързаност. Преминали веднъж през процедура на валидизиране и непротиворечащи помежду си, те имат една фактически установяваща се сила (Келзен, 1995). Но именно тази възникнала фактическа сила, без възможност за критично разглеждане на съдържанието, влиза в конфликт с необходимостта от инцидентна проверка на легитимността на правния ред. За разлика от това, силата на делиберацията се изразява именно във възможността във всеки един момент да бъде проверена легитимността. Съответно слабостта на предложения от Келзен правен ред, въпреки силната му правна страна, идва именно от установеността и последващата застиналоост.

Според естеството на висшия принцип на тази основна норма се отличават два вида правен порядък.

Първият вид са нормите на морала, които „важат“ и постановеното от тях човешко поведение е задължително по силата на очевидното (евидентното) им съдържание. Такъв тип норми са повелите да не се лъже, мами, да държиш на обещанието си и т.н. Техният произход идва от основната норма да се стремим към истината, от истинолюбието. Така тези морални норми се подвеждат индуктивно – от частното към общото.

Вторият вид са норми, които се извличат чрез мисловен процес от общата основна норма, чрез заключение от общото за частното, чрез дедукция. Така към основната норма да обичаш хората се свеждат повелите да не увреждаш никого, да помагаш на изпадналия в нужда и други.

Нормите на правото обаче, според Келзен, не важат по силата на своето съдържание – така кое да е процедурно валидизирано съдържание може да бъде право, или кое да е съдържание без правна стойност. Това теоретично схващане прави нормите и правния ред валидни, само защото са създадени по един особен

начин, по определено правило и метод. Спорно е това крайно разбиране на правния позитивизъм, стъпващо на независимост на правото от морала. Основната норма на един положителен правопорядък не е нищо друго, освен основното правило, съгласно което се създават нормите на правния порядък, „полагането на основния състав на правосъздаването” (Келзен, 1995, 62). Според Келзен нормите не се извличат логически, а трябва да бъдат създадени и процесът се изчерпва със съобразяването им с основната норма. Така всички норми водят към конституцията, а самата конституция към предхождаща я такава. От своя страна, конституцията, освен да уреди органите и процедурата на създаване на общото право, може да определи и съдържателно бъдещите закони – като предписва или изключва тяхното съдържание, а законите трябва да не противоречат на това съдържание. По този начин нормата е творение на волята, нечия изявена воля трябва да важи като норма – това е основната предпоставка, в която се корени познанието за правния порядък. Но тази основна норма е предполагаема основа, тя придава задължителност, а от това извеждаме в правния ред, че правното условие е свързано с правна последица. Но тази основна правна норма не е постановена, а предпоставена като условие на всяко правосъздаване. Келзен ползва за пример основната норма на всеки отделен държавен порядък – при насилствена смяна на формата на държавно управление новата власт предпоставя своята основна норма, като това се обвързва и с успеваемостта. Така например, ако смяната на управлението е ефикасна, това е правосъздаване, ако не е, се счита за държавна измяна и правонарушение с последващите от това санкции. Съдържанието на основната норма, която обосновава един правен порядък, се съобразява със състава, в който създава основната норма и то дори в непълна степен. Следователно фактичeskото поведение на хората отговаря на този правен порядък донякъде, без да е необходимо изключително съответствие. Това ни навежда на мисълта, че абсолютно съответствие между нормативното и фактичeskото е невъзможно, крайно одобрение и тотална легитимност на актове и политики също. В „Чистото учение за правото” се определя и възможността за съответствие като определен максимум и определен минимум, които не трябва да бъдат преминавани.

Келзен прави разграничение и между задължителността и ефикасността на правния ред, като ефикасността е разбираана като отношение на съответствие в някаква степен на основната норма на международния порядък. Така това съответствие се ползва от Келзен като легитимираща сила на правния порядък – една фактически установяваща се сила, от която фактическото налагане на порядъка получава и необходимата принуда за налагането му. Принципът на наличната ефикасност е правен принцип на международното право, действа като основна норма на различните отделни правни порядъци. По този начин първата постановена конституция придобива качеството на задължителност при условие, че съответната действителност отговаря в основните си белези на порядъка, който се създава на основа на нейните разпоредби. По същия начин се възприема за законен и произходът на властта – дори и да е дошла по пътя на революция, тя е законна, ако е в състояние да осигури трайно спазване на нормите, които създава.

Изложената в „Чистото учение за правото” концепция за задължителното съответствие между действителни отношения и правен порядък предполага всъщност законите в едно общество да бъдат признати, да са легитимни за гражданите, които уреждат обществените отношения помежду си. Твърдението за абсолютно отношение между задължителност и ефикасност, и тъждественост помежду им не е възприето за абсолютно – липсата на ефикасност на отделна правна норма не прави незадължителен правния порядък. Степенуваният строеж на нормите, според Келзен, е достатъчно основание да се потърси решение в по-висшата основна норма като конституцията. Уязвимостта обаче тук е, че може да има неефикасни правни норми от състава на най-висшата – така се поставя в риск елемент от основната норма – емпирично погледнато в българската действаща Конституция съществуват такива.

Този твърд позитивистки метод за легитимиране на правния ред поставя корена на законодателството отново в околния свят или в някаква идваща насрещна ни воля, отвъд природата на човека и разумните му способности. Макар че цел на законодателството става реалният, а не идеалният обществен ред, проблемен при тази постановка отново е въпросът за критерия при определянето на неотменимите характеристики, върху които може да се изградят универсални,

сигурни и справедливи нормативни системи. И първата и неотменима предпоставка е легитимността пред гражданите. Затова няма как да приемем един правен порядък за легитимен, без отчитане разбиранията на самите участници в обществените отношения, а легитимността да бъде само следствие от външен за човешкия разум и воля източник.

Но Келзен отделя правото от държавата, възприемайки държавата като един социален принудителен порядък, който трябва да бъде тъждествен с правния, защото едни и същи принудителни актове характеризират и двата, както и защото една и съща социална общност не може да се създаде от два различни порядъка. И тук може да се предположи, че Келзен възприема за легитимно това право, при което гражданите са готови да се откажат сами да защитават пряко своя засегнат интерес, да престанат сами да действат като органи на правния порядък, за да възложат, овластят с тази отговорност централизираната система от държавни органи. Легитимен е този правен ред, който ползва държавната сила, за да защити или установи необходимия ред.

Като опозиция на това разбиране и като втора концепция за правния ред предлагам възгледите на Фридрих Хайек за самопораждащия се правов ред, който дава превес на множество фактори, имащи отношение към легитимността, а именно – за легитимността на правовия ред следва да се съди по това, **дали и доколко справедливи са решенията, които той задава чрез нормите си.** Повод да предложи тази доктрина ми дават хронологическата и историческа последователност и идейно противопоставяне на двамата автори. Убедеността в **съдържателния елемент** като гарант за легитимността е изведена до степен, в която за легитимни и справедливи се приемат правилата, с които **всеки един от авторите им е готов да обвърже и себе си и да изтърпи принуда в името на тези правила – теза, близка до кантианския морален императив.**

Според застъпената от Хайек теоретична постановка, произволно е нещо, което не е определено чрез **демократична процедура**; произволно е и всяко действие, което е определено от конкретна воля, неограничена от общо правило – без значение, дали това е волята на един, или на мнозинството (Хайек, 1998, 22).

Това задава необходимостта от усложнена процедура за легитимиране на норми и политики, за проследяване на институционалното построение на един правов ред, за динамичността на отношенията, които правният ред урежда. От съвременна гледна точка, поради сложността на предложените от Хайек решения изглежда обещаващо и едно тяхно съчетаване с делиберативната теория, тъй като по нейните методи могат да бъдат проверени всички елементи и фактори за изграждане на правния ред.

В контекста на демократичното управление и разглеждането на демокрацията като процедура Хайек вижда слабостите на процедурното демократично вземане на решения като причина и за недоволство. А едно такова недоволство е нормална последица от това, че само тоталитарните режими могат да си наложат ограничения или ограничения на отделни обществени интереси, без това да е оправдано. Характерът на демократичното общество е да търси решение, легитимно за всички заинтересовани групи. Всяка група ще приеме специалните придобивки на друга група само при условие, че нейните собствени интереси са взети предвид. Макар и недоволните да останат такива, консенсусното отчитане на интересите на двете страни прави легитимни политиките, които се изпълняват. Това е така наречената „спазаряваща се” демокрация (Хайек, 1998, 125). По намирането на точки на спазаряване, при отчитане интересите на страните, до степен на постигнато съгласие, без загуба на легитимност, теорията на Хайек се доближава значително до „консенса на припокриването”, застъпен и развит в научните трудове на Ролс.¹ Хайек, за разлика от Ролс, обаче говори не общо за актове на властта и политики, а тясно в нормативен смисъл, за закони.

¹ За легитимни в смисъла, вложен от Ролс в неговата теория на политическия либерализъм, (т.е. заслужаващи законодателят да се съобрази с тях) могат да се смятат само претенции, които се основават на частичен консенсус (или консенсус на припокриването) между онези обхватни доктрини, които са разумни, тоест те имат съществени доктринални различия помежду си, но по един или друг кръг от въпроси могат да са на единна позиция. Това е т.нар. *overlapping consensus*. Припокриването свидетелства, че няма риск от пристрастност на претенциите. То е израз на разумността на въпросните обхватни доктрини, участниците в публичната делиберация са единодушни по дадения кръг от въпроси, именно защото се отнасят разумно към него. Критерий за разумност в този смисъл е признаването от тези обхватни доктрини на обремененостите на отсъждането – гражданите все пак са хора и по някои особено фундаментални, сложни, дълбоки, необозрими за човека въпроси може и да не бъдат прави. Това признаване е проява на саморефлексивност от страна на изповядващите въпросните доктрини, т.е. те не са фундаменталистки. (Rawls, 1997)

Централно място в изложението на първа глава заемат научните теории за легитимността и методите за легитимиране на норми и политики. За търсенето на легитимност на правния ред в една посттоталитарна конфигурация ползвам **методологически делиберативната теория** и идейно противостоящата ѝ комунитарна теория.

Един от вариантите на тази теоретична рамка е развит от Джон Ролс в теорията му на политическия либерализъм и в частност – в концепцията му за публичния разум (Rawls 1997). Ролс очертава пет абсолютни кумулативни предпоставки на своя мисловен конструкт:

1. Прилага се по отношение на основни политически въпроси, изключени са морални и религиозни доктрини;
2. Приложното му поле се простира върху официалните лица на властта и кандидатите за такива;
3. Съдържанието му е зададено в традицията на разумните политически концепции за справедливост – отчитайки обстоятелството, че съвършени такива не съществуват;
4. Приложението на публичната делиберация е обвързващо – решенията следва да бъдат сведени до законово положение, прието по съответната процедура;
5. Гражданите имат възможността да проверяват, дали приетите принципни положения произтичат от техните концепции за справедливост и са реципрочни по своя характер. (Ролс, 1997, 769 и сл.).

От своя страна, концепцията за публичния разум не е приложима за всички политически обсъждания, а само за тези, отнасящи се до публичния политически форум, имащ своите три деления:

- спрямо дискурса на съдиите в техните решения, особено относно съдиите във Върховния съд (в българския контекст - конституционните съдии);
- относно дискурса на лицата от властта, заемащи публични длъжности от изпълнителната и законодателната власт;

- спрямо кандидатите за публични длъжности, ръководителите на техните политически кампании при произнасяне на публични речи, партийни платформи и политически изявления;

Джошуа Коен (1989) предлага доста изчерпателен списък на изискванията, на които трябва да отговаря един дебат, за да има легитимиращи функции. Списъкът на Коен включва следните критерии за легитимираща публична делиберативност:

1. **рационалност („аргументативна форма“)** – емоции, внушения и харизма нямат място в публичната делиберация;

2. **откритост (инклузивност) и публичност** – всички, които са засегнати, трябва да имат равна възможност да участват, няма теми табу, няма дискриминация между участниците;

3. **свобода от външна принуда** – като едно от условията за провеждане на публична делиберация, е всъщност едно от условията на всяко демократично либерално общество. От разпада на абсолютните монархии целта е да се ограничат управленските правомощия, за да не се стига до произволно упражняване на власт. Поради това за приемлива се счита само тази принуда, която е в името на общия интерес, а от общ интерес е принудата, еднакво приложима към всички, при еднакви предпоставки и правила;

4. **равенство между участниците** – техните позиции в дебата трябва да отстъпват само на „ненасилствената сила на по-добрия аргумент“, няма авторитети, има само силни аргументи;

5. **ревизируемост на взетите решения** – тоест възможност за преразглеждане;

6. **инклузивност по отношение на предмета на обсъждането** – всеки въпрос, който може да бъде регулиран в еднакъв интерес на всички, може да бъде обсъден;

7. **инклузивност по отношение на тълкуването на нуждите и желанията.**

Изследователски върху метода на публичната делиберация работи и Джеймс Фишкин, като той дава особен превес отново на отчитане на

предпочитанията на гражданите, но това „измерване” се получава по реда на социологическите проучвания, включително и чрез един от принципите на правовата държава – да отчита малцинствата. Нечутите остават политически неинтегрирани, а оттам и оказват съпротива на правния ред.

Разглеждам и обсъждам като „външни“ **източниците на легитимност**, които са изработени, приети от международни политически консултативни организации и органи и към които страните доброволно са се присъединили и задължени да прилагат по силата на международните договори, от които държавите следва да се считат обвързани. Имат се предвид стандартите, възприети от Комисията за демокрация чрез право на Съвета на Европа, Групата на държавите, борещи се срещу корупцията към Съвета на Европа, Консултативния съвет на европейските съдии, Консултативния съвет на европейските прокурори.

Именно наличието и ефективното прилагане на тези минимални стандарти при упражняване на публичната власт, например като зачитане правата на човека или разделението на властите, са белег за успешната трансформация на един посттоталитарен правен ред в демократичен. Макар и установени като философско правни концепции, сведени до работещи модели за уреждане на обществените отношения, тези принципи често пъти се разглеждат критично или директно биват отхвърляни чрез неприлагане в посттоталитарния контекст. Именно поради това следва да се докаже отново тяхната приложимост във вътрешното право, за да бъдат убедени страните и без съпротива или при доброволно съдействие да им се подчинят. В този процес точно се проявява, дали е готово, или не посттоталитарното общество да се обвърже ефективно и трайно с „външни” или по-високи за неговата среда стандарти.

3.2 Втора глава: Проблемът за легитимността, изследван в три публични дискусии през критериите за публична делиберативност.

След като в първа глава детайлно са представени основните философски теории за правния ред и делиберативната демокрация, чрез изследване на три

примера във втора глава можем да се убедим как в практиката философската обосновка и емпирическата разработка се допълват взаимно, а не се отричат. Методите и критериите на публичната делиберация имат своите рационални основания, но, ползвайки практическия опит, можем да потвърдим тази философска концепция, можем да се убедим в ползата от нея в качеството ѝ на практически метод за легитимиране на правния ред, можем по индуктивен път да изведем характерни дефицити на публичния дискурс, които се мултиплицират.

Първият от разгледаните примери е свързан с процеса по приемане на акт на международното право, а именно ратификацията на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашно насилие (т.нар. Истанбулска конвенция). Механизмът на придаване на юридическа сила на този акт бе съпроводен от обществена дискусия, в която по необоснован рационално начин фокусът се измести от това, да се потърси решение на констатиран социален проблем, върху занимания с несъществуващи усложнения, като поведението на много от участниците бе недобросъвестно и неподчинено на силата на аргумента. Без да правим оценка на обсъждания акт, ще изследваме поведението на участниците в дискусията. Избора на този процес намирам за удачен, тъй като актът е достатъчно абстрактен и чрез обезпечената по реда чл. 5, ал.4 от КРБ процедура той би станал част от правния порядък на страната, но е все пак един вид „външно тяло“. В качеството си на съвкупност от разпоредби той може да се определи като своеобразен „готов продукт“, без необходимост от вътрешната му изработка и обсъждане съответно на конкретни текстове, а е по-скоро стандарт за приложими политики, които държавата да провежда.

Вторият и третият примери са свързани с усилието в Република България да се наложи работещ модел по реален стандарт за изграждане на независима съдебна власт, посредством изменението на Конституцията на Република България от 2015 г. Особен акцент е поставен на доразвиването на нормативната рамка, съответно и на съпровождащата я дискусия, с помощта на закономерно последващите от това изменения и на Закона за съдебната власт (ЗСВ). Важността на тези два примера се простира в две направления:

- резултат са от исторически натрупвания и нерешени проблеми на правния ред на страната и сами по себе си служат като доказателство за манипулативността на легитимирането на предишни изменения, довели до отричане на позиции без аргументи или до подмяната на предмета на самите дебати (субстантивистка подмяна). Това историческо натрупване е подложено на засилено обсъждане в публичната среда, изложени са множество позиции, в чиято аргументираност предстои да се убедим. За разлика от първия пример, вторият и третият са изработени в дискуссионен форум, част са от правния ред поради дейността на саморефлексивна общност (или поне на част от нея), макар и да е спорно доколко ревизията през определени периоди води до удовлетвореност у страните и готовност да се съобразят с резултата. Като последица от публичната дискусия и в зависимост от делиберативното ѝ качество, тоест от убедителността на аргументите, представени от страните, се е дооформил и самопородил правният порядък в смисъла на теорията на Хайек за правния ред. И в трите примера проличават конкретният контекст и систематичните усилия и противопоставяния, формирали поведението на страните.

При първия дебат от едната страна са позиционирани група граждани и организации, които възприемат по същество акта като възможност да бъде ангажиран институционалният апарат на държавата с цел изграждане на цялостна рамка за борба с насилието над жени и домашното насилие. Тази концепция изцяло е съобразена със самото послание от преамбюла на Конвенцията, а съдържанието указва правата на лицата, жертви на насилие и задълженията на държавите, за да гарантират навременното им и поне задоволително спазване.

На срещуположната позиция, са граждани и организации, които представят Истанбулската конвенция като противоконституционен акт, който влиза в директно противоречие с ценностите и принципите на българския основен закон. Конвенцията е преосмислена като възможност за третиране по различен начин, въпреки биологичния им пол, на мъжете и жените, като въвеждаща „джендър“ идеология и „джендър“ категория (каквото и да значи това, въпреки речниковото ѝ значение като социален пол), като създаваща възможност мигранти с хомосексуална ориентация да бъдат третирани като жертви на

преследване, на които държавата е задължена да предостави убежище. И за завършек, Конвенцията е осмислена в духа на подмяна на телесната конституция на човека.

Тези схващания са един вид тълкувания на текста на Конвенцията и не са обвързани с конкретни текстове в повечето случаи, но основната теза е, че това са „понятия несъвместими с българския обществен ред и непознати в националната ни правна система, като съдържанието, което се влага в разпоредбите на Конвенцията е различно от общоприетото и традиционното” (РКС 13/2018).

На първо място спорна, според твърденията на страните, е дефиницията на „пол”, дадена в чл. 3, б. „в”, и по-конкретно употребата на изрече „социално изградени роли“ (които определено общество смята за подходящи за жените и мъжете), както и на термин „джендър“ като обективни елементи от съдържанието на понятието „пол“.

Вторият, изложен като спорен елемент, е чл. 12, § 1, според който страните насърчават промени в социалните и културни модели на поведение на мъжете и жените с цел изкореняване на предръзсъдъци, основани на идеята за малоценност на жените или на стереотипни роли за мъжете и жените. Основна неяснота и наточване с превратно тълкуване буди словосъчетанието „стереотипни роли”.

Третата разделителна линия касае дефинирането на „трети пол“ и създаването на възможност за сключване на еднополови бракове, както и въпроса, съвместимо ли е това с чл. 46 от КРБ, регламентиращ брака като съюз между мъж и жена.

Четвъртият широко обсъждан въпрос е за механизма за мониторинг, или за Експертната група за действие срещу насилието над жени и домашното насилие, именована GREVIO.

При първоначално зададен грешен тон, но с вече натрупано обществено напрежение, в случая на ИК ѝ липсва демократична легитимация пред множеството още на входа на публичната дискусия. Тогава въпросът пред нас е, дали управляващите не са желали да се противопоставят на едно такова, макар и погрешно обществено мнение и вече, съгласявайки се, са оставили дискусията да

бъде манипулирана до самия край, за да осигурят подходящи за множеството резултати, спасявайки публичния си имидж. Дори и към настоящия момент отхвърлянето на ИК е привидно легитимен акт, но при манипулирана дискусия и манипулирана среда, а в действителност правният ред няма ресурс да задълбочи инструментариума си за ефикасно противопоставяне на насилието над жени и домашното насилие. Така на практика манипулацията е довела до безрезултатен правен ред, но и до задоволителен политически резултат. Именно сред рисковете за делиберативната демокрация са или превземането на дискусията и подмяната ѝ, или симулирането на такава при тотален контрол на медийната среда и структурите на гражданското общество. Тази слабост няма как да бъде преодоляна в една посттоталитарна среда, в която пасивността на гражданите е по-силно изразена, а институциите също остават пасивни.

В детайли обръщам внимание на РКС № 13/2008 г., като противопоставям произнасянето на мнозинството в КС за несъответствие на ИК с Конституцията с изразените особени мнения. В този ред на мисли, при ясно изложени аргументи, подкрепени с правно установими факти, КС постановява решение **противно на фактите, натоварвайки решението си с външни на текста на конвенцията разсъждения. Такъв вид публична дискусия, макар и в публичния дискурс на конституционните съдии, остава изцяло манипулативна.**

Особените мнения в РКС се оказват далеч по-съобразени със становището на Съвета на Европа, отколкото самото решение.

С това поведение се губи вярата у гражданите в способността на политическите институции да пораздат и поддържат убеждението, че са способни да решават належащите за обществото въпроси. Правилата на едно общество, тоест правният ред, трябва да бъдат резултат от публичния дебат между членовете, до степен, в която не се отстъпва от защитата на основни права на гражданите за сметка на други членове на обществото. Дори повторен опит за ратифициране би бил неуспешен без разяснителна кампания, която да обясни и обезвреди вече манипулативните и фалшиви тези. Елемент от легитимността е връзката между участващи и неучастващи в обсъждането, тоест представителността и публичността на делиберацията. Представените примери

показват как комуникативно некомпетентни и непросветени публики водят дискурса, като в резултат на това имаме решение, което е неприемливо и нелегитимно за обществото – гражданите се възмуцват от това, че има жертви на домашно насилие, но са изправени срещу предложеното разрешение на проблема. Жертвите на манипулация стават осъзнати автори на манипулация, като лишават от признаване правата на жертвите на насилие.

Втората публична дискусия е посветена на изменението и допълнението на Конституцията на Република България през 2015 г.

Промяната в организацията на обществото и заявената и незавършена принадлежност към семейството на демократичните държави от западен тип е съпроводена също с бележки, възражения и препоръки към България. Визирам членството на държавата в Съвета на Европа (формат широка Европа), Европейски съюз (тясна Европа), Банков съюз и Еврозона (засилена Европа). И трите стълба на родство с европейските стандарти и ценности са съпроводени с оценки, критики и препоръки основно **в областта на върховенството на правото, тоест в недостатъчните гаранции за разделение на властите и по-специално поставянето на съдебната власт в политически и икономически зависимости.**

За период от близо 30 години на действие българската Конституция е претърпяла **пет поправки** от Народното събрание, или **шест**, ако броим произнасянето на Конституционния съд с Решение № 7 от 2006 г. Водещата част от измененията са в глава шеста „Съдебна власт“. Тоест, практиката установява, че **в този нормативен порядък има заложен или юридически несъвършенства, или обществено несъгласие относно организация на едната от трите власти, несъгласие относно държавната власт**, а това, само по себе си, е условие за непрестанна публична дискусия в търсене на алтернативни перспективи и решения.

И в настоящия втори казус в публичната дискусия се противопоставят две гледни точки. От едната страна, стоят **носителите на статуквото** – тяхната теза няма множество подтези и главно се изразява в това, че нещата не бива да търпят

промяна, тъй като предоставят задоволителни за правния ред ефикасност, непротиворечивост и се ползват с доверието на гражданите. Методите на действие на тази страна в дебата е предимно да „обезврежда“ концепциите на противника. Важното обаче е по какъв начин се извършва този процес, това именно ще проследя.

Носителите на алтернативата, която съдържа елемента на промяна (на политико-административен език „реформа“) естествено са проактивната страна и като такава задават елементите на дискусиата.

Доводите на двете страни независимо и достатъчно експертно и безпристрастно се „арбитра“ от международните стандарти на редица организации – тези, чиито аргументи са представени или като общо правило, или по повод конкретни наблюдения на процесите по изменение на закони и политики за реформа. Като най-авторитетен, в смисъл на такъв с доказана международна експертиза и признание, орган е **Комисията за демокрация чрез право** на Съвета на Европа, известна и като **Венецианска комисия**, а също в случая заслужават внимание позициите на Консултативния съвет на европейските съдии, на Консултативния съвет на европейските прокурори, както и експертни становища на Европейската комисия.

Изброените критични въпроси стоят и в основата на публичната дискусия – тя ту приема едни теми и изхвърля от предмета си други, ту постоянно са обсъждани трети, незаобиколими като тематика.

На първо място стои устройството и организацията на органа, администриращ въпросите на съдебната власт, *а именно Висшия съдебен съвет (ВСС)*. Като последица от устройствени дефицити се влошава допълнително и статусът на съдиите, прокурорите и следователите. За съдиите проблем се явява допуснатата от КРБ възможност за политическо и икономическо влияние над професионалния им статус, в това число кариерните въпроси, както и изборът на председатели на съдилища. По демократичен стандарт, установен от ВК, правомощията по назначаване, атестиране, повишаване и дисциплинарно наказване на съдиите следва да се решават от мнозинство от съдии, избирани пряко от съдиите. Действащите конституционни норми позволяват пътят на

влияние и поставяне в зависимости да преминава, на първо място през политическата квота в Съвета, избирана от Народното събрание, на второ – прокурорите също участват при формирането на оценка на съдиите и наказването им, предвид факта, че прокуратурата е страна в процеса и като такава бива и недоволствена от някои от съдебните решения, на трето – трима от членовете на съвета *ex officio*, в лицето на главния прокурор и председателите на ВКС и ВАС, също не са избирани пряко от съдиите, а гласът им е решаващ. Получава се нетен минимум съдии, 6 от 25, които са преки изразители на съда по съдоустройствени въпроси.

Относно **действието на прокуратурата** проблемните ядра са в две направления – изначално, относно статуса на главния прокурор – преградената възможност за независимото му разследване, временно отстраняване и освобождаване от длъжност при съмнение за извършено престъпление или дисциплинарно нарушение с оглед на йерархичната зависимост на редовите прокурори от него самия. Втори проблем е засилване отчетността на прокуратурата и гарантиране кариерните въпроси на редовите прокурори да не се разрешават преимуществено по волята на главния прокурор, а чрез увеличаване на общественото представителство в потенциално разделения ВСС, тоест в прокурорската колегия на съвета, да се редуцира едноличната власт на ГП.

Предмет на критика и предложение за промяна са и **премахване тайния вот на членовете на ВСС**, избор на квотата на НС във ВСС с мнозинство 2/3 от народните представители, пряк избор на членовете на ВСС от професионалната квота, като се премахнат делегатските събрания и се премине към общи събрания на съдиите, прокурорите и следователите.

Останалите теми, предмет на обсъждано изменение, са второстепенни за дискусиата и биват: намаляване мандата на членовете на ВСС, прехвърляне управлението на съдебните сгради от министъра на правосъдието към ВСС, разширяване възможността за сезиране на КС, промени в правомощията на ИВСС с оглед проверката за конфликт на интереси и имущество на съдиите, прокурорите и следователите.

Зрялостта на една висока публична дискусия, отнасяща се до изменението на върховния закон на държавата е, може би, най-присъщият белег, който бихме могли да очакваме от подобно обсъждане от всички конституирани участници. Видимо, проактивните страни, които задават публичния тон и съдържанието на дискусията стигат тази висота, изградена върху аргументи, почерпани от общи принципи, международни стандарти и конкретни препоръки, но не успяват да зададат дневния ред по начин, който да обвърже политическите процеси с логичния нормативен резултат. В българската правна уредба и след 2015 г. устройството и организацията на съдебната власт в посока независимост на съда и отчетност на прокуратурата не са постигнати. Характерните дефицити няма как да бъдат преодоляни с инструментариума на делиберативната демокрация, но тези делиберативни „сечива” са достатъчни, за да свършат добра работа за зрялост и преценка на предложените решения при представителната демокрация, тоест при провеждане на избори.

Разгледаният образец с обсъждането и приемането на ЗИД на КРБ, който задава и условията за третия представен от мен пример – ЗИД на ЗСВ, води до следните съществени изводи:

- дискусия, провеждана по критериите на делиберативното обсъждане отличава до степен на ясно разграничение позициите на въввлечените участници на практика;

- отграничава страните на базата на това, доколко силни и изобщо налични ли са аргументите им, като крайният факт е просвещаване на гражданите, тоест промяна и на фоновата среда;

- организира самия дискурс около ясни проблеми, хипотези за решаване;

- поставя на преден план непреодолими вече теми и решения, които на практика показват нелегитимността на начина на функциониране на съдебната власт в България;

- положително изгражда легитимационни филтри, през които могат да бъдат заставени да преминат политическите участници – трудно би било заявил се в публичното пространство политически участник да не бъде въввлечен от

публиката в проверка на реалните си намерения на политическата сцена относно фундаментален конституционен управленски въпрос;

- въвлича все по-широки публики в дебата;

- изобличава консервативните публики, които се противопоставят на прореформистки настроените такива.

Третият изследван пример – обсъждането и приемането на Закона за съдебната власт, следва да се разглежда като дискусия, взаимосвързана с тази за изменението на Конституцията. Няколко са причините за това:

- измененията на ЗСВ са концептуално обвързани с принципните устройствени за функционирането на съда и прокуратурата постановки;

- предложени са за разглеждане в своята логическа обвързаност и от Министерство на правосъдието, съответно и от законодателното мнозинство в действащото към онзи момент 43-то НС;

- обсъждането на двата законопроекта се провежда съвместно сред магистратската общност на нарочно организирани от Министерство на правосъдието разисквания в съдебните райони в страната, което цели да мотивира съдиите, прокурорите и следователите и да ги обвърже с легитимирането на самия резултат и повишаване на общественото доверие към самите съсловия чрез премахване на клишето за нежелание да се получи съдействие от самата общност за промяна.

Същевременно, състоянието на самата публична дискусия, след приключване на обсъжданията с приемането на част от измененията и отхвърляне на друга част от ЗИД на КРБ, се променя драстично. Постигнати са частично и незадоволително някои от целите на Стратегията за съдебна реформа. Възможността за конституционни промени е вече изконсумирана и това неминуемо води до отдръпване на заинтересованите страни – поради изчерпване на решителните възможности за промяна, поради неудоволетвореност, а и сама по себе си една дискусия не може да бъде с един и същ висок интензитет дълго време. Поради това гражданският и политическият натиск, вътрешен и външен, отслабват, тоест намалява критичността на самите публики. В този момент се обострят чертите на поведение на останалите участници в публичната дискусия.

Става удобно аргументите да бъдат изоставени поради липсата на обществен арбитраж и се преминава към своеобразна „дискусия на тъмно“, където критериите за делиберативност биват оставени съвсем на заден план.

Разгледаният пример демонстрира нежеланието на управленските елити в България да се откажат доброволно от влиянието си над съдебната власт и абсолютния отказ да бъде гарантирана на практика независимостта на съда, за да не се превърне в реален балансър в модела за разделение на властите, като за целта са употребени средства, в разрез с критериите за делиберативност.

3.3 Заключение - вместо обяснение и изводи

Трите изследвани дискусии в по-общ план разкриват три критични елемента на посттоталитарната публична среда:

- добрият аргумент е възможен като достатъчно силен да доведе до промяна, макар и непълна;
- в случай че срещу него не може да бъде противопоставен контрааргумент, се прибегва до способности като принудата и авторитарното поведение, които дефектират дискусията, но няма как да останат скрити и съответно да не повлияят негативно на употребилите ги;
- атакуват се не аргументите на страните, а плурализмът на възгледите.

Поради това приемането на законови промени, които да бъдат легитимни за гражданите, вътрешно легитимни за самата съдебна власт, а съответно да уредят и функционирането ѝ по легитимен за гражданите начин, се очертава като поэтапно усилие, което изисква непрестанно усърдие за поддържане в активно състояние на публичния дискурс. В този процес част от представителите на съдебната власт, в лицето на прокурорското съсловие и неговите организирани структури, са принудени да възприемат и заявят чужд дискурс като свой, те са лишени от всяка възможност да осъзнаят истинските си интереси и несправедливостта, извършена срещу тях, като това ги оставя да поддържат своята подчинена позиция, практически съвпадаща с ръководството на самата прокуратура и двата политически клона на властта.

Практически тази публична дискусия в посттоталитарния български контекст разкрива модел, при който **ПРБ няма волята за промяна, но разполага с ресурса и средствата да се противопостави на тази промяна, макар и тя да е наложителна. Съдийското съсловие има волята, но няма властта, като на практика то се явява слабата страна както сред останалите две власти, така и в самата съдебна власт, с други думи – лишено е от способности да влияе на политическите фигури, а и на законодателния процес, и това му целенасочено изолиране от тези процеси го затвърждава като отдалечен от политиката елемент от съдебната власт и поставя въпроса, доколко равнопоставено следва да бъдат третираны съдът и прокуратурата като елементи на съдебната власт в българския конституционен модел. *И трите примера, но най-вече тези по конституционното устройство на съдебната власт, са публични дискусии от позиция на силата, а не на разумността и аргументативността.* ПРБ задава тона в публичния дискурс, а множеството медии, близки до официалните властови центрове, поддържат това статукво. Това затвърждава едно недемократично властово поведение от страна на част от органите на съдебната власт. По този начин външните констатации, дори и да се потвърждават от експертно, външно и вътрешно гражданско наблюдение, няма как да формират сила, която да промени настоящия правен ред. Срещу позициите на ССБ няма изложени конкуриращи се твърдения, а надмощни де факто политически действия, защитавани в становищата на АПБ, ПРБ, ВАС, припознати и от политическите фактори. Рационалността на едни твърдения включва обосноваване, ако са разумни аргументите им, но в случая такива отсъстват. Така контекстът на нашето посттоталитарно общество е различен, ние сме в етап на мъчителна модернизация, и трудно установяваме класическите институти на модерните демокрации. Липсата на алтернативно мнение при прокурорите говори за принуда или отсъствие на равнопоставеност – те не са участвали де факто в дебата, а само чрез ръководни техни представители. Независимостта на съда е първа стъпка, белег за преход от авторитарно управление към демокрация, но е непосилно достижима съобразно препоръчителния характер и външните източници на легитимни решения, указани на българската държава.**

Отхвърлянето на принципни положения и в трите разгледани примера се мотивира основно с това, че се предлагат чужди, неприсъщи на българските разбирания, доктрини. Нито експертността на авторството, нито стандартът за даване правна защита на човешки права или администриране на съдебната власт, възприети в европейски мащаб, са в състояние да убедят една от страните в този дебат. Липсата на аргументи, с които се отхвърляте базисни принципни постановки допълнително подсилва това мое твърдение.

Във втория и третия емпирично разгледани примери се натъкваме на необходимостта от „непрекъсната еволюция на конституцията” (Карагъзова-Финкова, 1994) – дали като укрепване действието ѝ със солидно законодателство, или директно чрез промяната ѝ. Тази възможност за отклонение от практиката получава и законодателно признание в страни като Германия и Испания. И трите примера демонстрират липсата на, съответно необходимостта от саморефлексия на поне част от участниците, с други думи потребността от трансформация на тясно политическото в обществено – това именно би дало легитимност на произвежданите политики и закони в правния ред.

И в трите практики е налична ситуация, в която позитивното право е изгубило присъщата си справедливост, а правосъдната система не е в състояние да обезпечи и правната сигурност.

Отказът от възприемане на проблемните пунктове в правозащитните политики и в организацията и устройството на съдебната власт води до налагане със законодателна сила на неработещи решения, а оттам лишава от легитимност произведените от това политики и актове. В действителност се стига до парадоксални действия – валидно произведено несъгласие в правния ред и отказ да се приложат конституционно закрепени права, като равноправието между половете и ненасилието (чл. 4, ал. 2 от КРБ във връзка с чл. 6 от КРБ), както и несъгласие с принципа за разделение на властите (чл. 1, ал. 1 от КРБ във връзка с чл. 8 от КРБ). Тоест тук не може да се търси някаква философска и правна уникалност, тъй като се поставят условия за възприемане на универсални принципи, без които не може да има нормално съществуване и изпълнение на

базисни функции на държавата - да защитава тя конституционни ценности като правата на гражданите, включително и посредством създаване на независим съд.

Порядъчното публично легитимиране на правните норми пред лицето на една незряла публика е много трудно за постигане. Но един обещаващ начин за минимизиране на манипулативните „легитимирания“ (или по-скоро псевдолегитимирания), е приемането на политики и закони да бъде доверявано на публичната делиберация като гарант за действителността на публичното легитимиране. Иначе казано – от разгледаните в изследването казуси се вижда, че манипулативните легитимирания са в състояние да подменят действителните такива в посттоталитарната публична среда. Затова изход от това положение е именно да се популяризира, утвърждава публичната делиберация като „златен стандарт“ за легитимиране на политики и правни норми.

4. Приложение

4.1 Приносни моменти

Трудът представя нов и неприсъщ за юристите способ за легитимиране на политики и закони – чрез поставяне на основно място на публичното обсъждане по начин, по който задължаващи могат да бъдат не валидно произведените решения, а само тези, които са аргументирано възприети от всички участници при изоставяне силата на мнозинството в полза на силата на обвързващия аргумент.

Проведено е изследване по три ключови обществени въпроса, по които обществото не успява да произведе задоволително решение, което практически да подобри правната и социалната среда като са установени ключовите моменти в които се проваля произвеждането на легитимно и ефикасно решение.

Приносен характер има изводът за обвързващата сила на особените мнения по конституционни дела, които могат да се приемат като своеобразно начало на една бъдеща последваща дискусия, която да доведе до промяна на практиката на КС.

Прави се ясно очертаване на превратната употреба на международни стандарти, които лесно могат да бъдат преиначени с цел политическа употреба, да бъдат погрешно цитирани и наложени по неправилен начин от официални институции.

Очертават се редица зависимости и взаимовръзки, при които властовите центрове и в трите клона на властта са в състояние да „подчинят” образувания на гражданското общество и медиите и дори да симулират наличието на такива, за да защитят иначе „слабите” си и манипулативни позиции. Отчитането на това твърдение би било полезно при последващи основни публични обсъждания и изменения по фундаментални конституционни въпроси.

Предложено е решение за „избавяне” от манипулативните легитимирания като се популяризира и утвърждава публичната делиберация като „златен стандарт“ за легитимиране на политики и правни норми.

4.2 Публикации по темата на дисертацията

- Suspension of Bulgarian Prosecutor General: Possibilities and Solutions, <http://4liberty.eu/>
- Personal Freedoms under Ongoing Transition from Totalitarianism to Democracy: The Case of Bulgarian Judiciary, <http://4liberty.eu/wp-content/uploads/2018/05/IVAN-BREGOV- PERSONAL-FREEDOMS-UNDER-ONGOING-TRANSITION-FROM-TOTALITARIANISM.pdf>
- 17-тата поправка на съдебния закон връща кадрването на съдии, прокурори и следователи в изходно положение, <https://defakto.bg/>
- Анализ на изпълнението на решенията на ЕСПЧ по ключови осъдителни дела срещу България, сп. „Бюлетин на Институт за пазарна икономика”, ISSN 1313 – 0544, бр. 960,
- Изследване на ИПИ: Преглед на първата година от мандата на осмия състав на ВСС, сп. „Бюлетин на Институт за пазарна икономика”, ISSN 1313 – 0544, бр. 921,
- Алтернативни перспективи за реформи в правосъдната система в България, сп. „Бюлетин на Институт за пазарна икономика”, ISSN 1313 – 0544, бр. 909,
- Преглед на препоръките към България относно съответствието на устройството на съдебната власт със стандартите за независимост, сп. „Бюлетин на Институт за пазарна икономика”, ISSN 1313 – 0544, бр. 875,
- Съдебната карта – всички проблеми на съдебната реформа накуп, сп. „Икономист”, бр. 32/2018 г.

➤ Публичност, прозрачност и отчетност на съдебната власт в България, сп. „Бюлетин на Институт за пазарна пазарна икономика”, ISSN 1313 – 0544, бр. 870,

5. Библиография към дисертационния труд

Белов, Мартин., Гражданското участие в политическия процес, Сиби, София, 2010.

Вълчев, Даниел., Валидност и легитимност в правото, Сиела, София, 2013, 25.

Гиргинова, Галина, Медиа мониторинг и анализ на тема „Атаките към съда”, 2017.07.01, http://judgesbg.org/oldsite/images/Media_analysis_2015-2017_G_Girginova.pdf

Гройсман, Симеон. Право и морал, Сиела, София, 2017 г.

Екип на Капитал, Три милиона лева, осем джуджета и една прокуратура, 2020.07.03 https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2020/07/03/4086447_tri_miliona_leva_osem_djudjeta_i_edna_prokuratura/

Иванова, Иванка и Делчева, Велислава, Пет години механизъм за сътрудничество и проверка – време за размисъл, Отворено общество, София, 2012

Иванов, Христо., Пред китайската стена на съдебната власт, Дневник, 2011.07.20 https://www.dnevnik.bg/analizi/2011/07/20/1126495_pred_kitaiskata_stena_na_sudebnata_vlast/

Кант, Имануел, Метафизика на нравите (ч.1): Метафизични основни начала на учението за правото, Фараго, София, 2009.

Карагъзова-Финкова, Мариана, Американският и европейският модел на съдебен контрол за конституционност, Албо, София, 1994.

Келзен, Ханс, Чистото учение за правото, Юриспрес, София, 1995.

Колев, Иван., Тафков, Димитър., Философия на правото. Въведение, ЛИК, София, 1996.

Макариев Пламен., Малцинствени политики и делиберативна демокрация, „Изток-Запад”, София 2009.

Пеев, Димитър, Петьо Еврото – романтика и имоти, Капитал, 2017.04.06
https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/imena/2017/04/06/2948952_petyo_evrot_o_-_romantika_i_imoti/

Пенев, Пенчо, И обикновено Народно събрание може да направи реформи в съдебната власт, Труд, 2015.01.13: <https://trud.bg/article-4534313/>

Пенев, Пенчо. Съдебната власт в България. Проблеми на съвременния дискурс, Сиби, София, 2014.

Петев, Веселин. Основи на правната философия на XXI век, Сиби, София, 2012.

Попърк, Карл, В търсене на по-добър свят., лекция „В какво вярва Запада?“, Калъс и космополит, София, 2003.

Ролс, Джон, Теория на справедливостта, 1971, Политическият либерализъм, Правосъдието като справедливост, Идеята за публичния разум – 1997

Славов, Атанас., Върховенството на Конституцията. Същност и гаранции, ИК „Петко Венедиков“, София, 2010.

Торбов, Цеко., Изследвания върху критическата философия, УИ „Св. Климент Охридски“, София, 1993

Торбов, Цеко., За правото, обществото и философията, НБУ, София, 2019

Фишкин, Джеймс., Демокрация и делиберация, ЦИД, София, 1993.

фон Йеринг, Рудолф., Борбата за право, Съдебно право, 2015.10.22,
<http://www.sadebnopravo.bg/biblioteka/2015/10/21/--1>

Хабермас, Юрген., Морал, право и демокрация, Дом на науките за човека и обществото, София, 1999 г.

Хайек, Фридрих Август фон., Политическият ред на свободния народ, УИ „Св. Климент Охридски“, 1998

Arendt, Hannah. *The Human Condition*, Chicago: The University of Chicago Press, 1958.

Bee, Cristiano, Riccardo Scartezzini and Alan Scott. “The Development of a European Public Sphere: A Stalled Project?” *European Political Science* 7 (2008): 257 – 263.

Beetham, David., *The Legitimation of Power*. New York, Palgrave Macmillan, 2013

Benhabib, Seyla. "Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy." In *Democracy and Difference*, edited by Seyla Benhabib, 67 – 94. Princeton: Princeton University Press, 1996.

Bello, D, *Deliberation and Courts: The Role of the Judiciary in a Deliberative System*, *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, p.3, 2020.11.14.:
<https://philpapers.org/rec/HUTDAC-3>

Brettschneider, Corey, "When the State Speaks, What Should It Say?: How Democracies Can Protect Expression and Promote Equality", Princeton University Press. 2012

Bohman, James. *Public Deliberation: Pluralism, Complexity, and Democracy*. Cambridge MA: MIT Press, 1996.

Bohman, James. *Democracy across Borders. From Démos to Démoi*, Cambridge MA: The MIT Press, 2007.

Brown, Richard Harvey. "Rhetoric, Textuality, and the Postmodern Turn in Sociological Theory." *Sociological Theory* 8, no. 2 (1990) 188 – 197.

Bublitz, Cristoph and Merkel, Reinhard., 2014. Crimes against minds: on mental manipulations, harms and a human right to mental self-determination. *Criminal Law and Philosophy* 8

Cammaerts, Bart and Leo Van Audenhove, "Online Political Debate, Unbounded Citizenship, and the Problematic Nature of a Transnational Public Sphere." *Political Communication* 22, no. 2 (2005): 147-162.

Cloud, Dana L. *Control and Consolation in American Culture and Politics: The Rhetoric of Therapy*. Thousand Oaks CA: SAGE, 1998.

Cohen, Joshua. "Deliberation and Democratic Legitimacy." In *The Good Polity: Normative Analysis of the State*, edited by Alan Hamlin and Philip Pettit, 17 – 34. New York: Basil Blackwell, 1989.

Cohen, Joshua. "Pluralism and Proceduralism." *Chicago-Kent Law Review* 69 (1994): 589 – 618.

Cohen, Joshua. "Procedure and Substance in Deliberative Democracy." In *Deliberative Democracy*, edited by James Bohman and William Rehg, 67 – 92. Cambridge MA, The MIT Press, 1997.

Elster, Jon. "Introduction." In *Deliberative Democracy*, edited by Jon Elster, 1 – 18. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Etzioni, A. On Communitarian and Global Sources of Legitimacy Author(s): Source: The Review of Politics, Vol. 73, No. 1 (WINTER 2011), pp. 105-122 Published by: Cambridge University Press

Festenstein, Matthew. "Deliberation, Citizenship and Identity." In *Democracy as Public Deliberation*, edited by Maurizio Passerin d'Entrèves, 88 – 111. Manchester: Manchester University Press, 2002.

Fraser, Nancy. "Transnationalizing the Public Sphere. On the Legitimacy and Efficacy of Public Opinion in a Post-Westphalian World." *Theory, Culture & Society* 24, no. 4 (2007): 7–30.

Gregg, Benjamin. "Proceduralism Reconceived: Political Conflict Resolution under Conditions of Moral Pluralism." *Theory and Society* 31, no. 6 (2002): 741 – 776.

Gutmann, Amy and Dennis Thompson. *Why Deliberative Democracy?* Princeton: Princeton University Press, 2004.

Hedrick, Todd. *Rawls and Habermas: Reason, Pluralism, and the Claims of Political Philosophy*, Stanford: Stanford University Press, 2010.

Hendriks, Carolyn M. "Deliberative governance in the context of power." *Policy and Society* 28, no. 3 (2009): 173–184.

Huspek, Michael. "Normative Potentials of Rhetorical Action within Deliberative Democracies." *Communication Theory* 17 (2007): 356 – 66.

Johnson, James. "Arguing for Deliberation: Some Skeptical Considerations." In *Deliberative Democracy*, edited by Jon Elster, 161 – 184. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Lafont, Christina. "Is the Ideal of a DD Coherent?" In *Deliberative Democracy and its Discontents*, edited by José Luis Martí and Samantha Besson, 3 – 26. Burlington VT: Ashgate, 2006

Makariev, Plamen., *The Public Legitimacy of Minority Claims: A Central/Eastern European perspective*, Rotledge, Taylor & Francis Group, London, 2017

Mouffe, Chantal. *On the Political*. London and New York: Routledge, 2005.

O'Flynn, Ian. "Deliberative Democracy for a Great Society." *Political Studies Review* 13, no. 2 (2015): 207–216.

Papadopoulos, Yannis and Philippe Warin. "Are innovative, participatory and deliberative procedures in policy making democratic and effective?" *European Journal of Political Research* 46, no. 4 (2007): 445–472.

Parkinson, John (2006). *Deliberating in the Real World Problems of Legitimacy in Deliberative Democracy*, Oxford University Press

Parks, A., Jowell, R., & McPherson, S. (1998). The future of the National Health Service: Results from a deliberative poll. Stanford, CA: Center for Deliberative Democracy. <http://cdd.stanford.edu/1998/the-future-of-the-national-health-servicerresults-from-a-deliberative-poll>

Persson Ingmar and Savulescu Julian., *Unfit for the Future*. Oxford University Press, 2012.

Philpott, D. Response to "On Communitarian and Global Sources of Legitimacy", *Source: The Review of Politics*, Vol. 73, No. 1 (WINTER 2011), pp. 129-134 Published by: Cambridge University Pres

Polletta, Francesca. "Just Talk: Public Deliberation After 9/11." *Journal of Public Deliberation* 4, no. 1 (2008): 1 – 14

Rawls, John, *The Idea of Public Reason Revisited*, The University of Chikago Law Review, 1997

Rostbøll, Christian. *Deliberative Freedom. Deliberative Democracy as Critical Theory*. Albany: State University of New York Press, 2008.

Ryfe, David M. "Does Deliberative Democracy Work?" *Annual Review of Political Science* 8 (2005): 49–71.

Sanders, Lynn M. "Against Deliberation." *Political Theory* 25 (1997): 347 – 376.

Squires, Judith. "Deliberation and Decision Making: Discontinuity in the Two-Track Model." In *Democracy as Public Deliberation*, edited by Maurizio Passerin d'Entrèves, 133 – 151. Manchester: Manchester University Press, 2002.

Suddaby, Roy and Royston Greenwood. "Rhetorical Strategies of Legitimacy." *Administrative Science Quarterly* 50, no. 1 (2005): 35 – 67.

Susskind, Lawrence. "Arguing, Bargaining and Getting Agreement." In *The Oxford Handbook of Public Policy*, edited by Michael Moran, Martin Rein, Robert Goodin, 269 – 295. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Tonn, Marie Boor. "Taking Conversation, Dialogue, and Therapy Public." *Rhetoric and Public Affairs* 8 (2005): 405-430.

Urfalino, Philippe. "The Rule of Non-Opposition: Opening Up Decision-Making by Consensus." *The Journal of Political Philosophy* 22, no. 3 (2014): 320–341.

Williams, Melissa. "The Uneasy Alliance of Group Representation and Deliberative Democracy. In *Citizenship in Diverse Societies*, edited by Will Kymlicka and Wayne Norman, 124 – 154. Oxford: Oxford University Press, 2000.

Williamson, Abigail and Archon Fung. *Mapping Public Deliberation. A Report for the William and Flora Hewlett Foundation*, Cambridge MA: Taubman Center for State and Local Government, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 2005.

Young, Iris M. *Intersecting Voices: Dilemmas of Gender, Political Philosophy, and Policy*. Princeton: Princeton University Press, 1997.

Young, Iris M. *Inclusion and Democracy*, Oxford: Oxford University Press 2002.